

HIS3090 FORDYPNINGSOPPGAVE

Vår 2014

Institutt for arkeologi, konservering og historie

*Geitmyra Internatskole 1939-1943;
barneredning i krisetid.*

av Kristian Holm

Innhold:

s.3 -----Innledning

s.3-4 ----- Problemstilling og problematisering av oppgaven

s.4-5 ----- Geitmyra tvangsskoles opprettelse – politiske og pedagogiske argumenter

s.5-7 ----- Fra tvangsskole til internatskole – del av et pedagogisk hamskifte

s.7-10 ----- Okkupasjon og nye føringer

s.10-13 ----- «Nå som før er det undermålerne som har lettest for å gli ut»

s.13-14 ----- Konklusjon

s.15 ----- Kildeliste

Innledning

Det har alltid eksistert barn og unge som av ulike årsaker ikke mestrer de utfordringene samfunnet gir dem og det å identifisere disse menneskene har alltid vært en av skolens funksjoner. Hvordan man som samfunn skal behandle og ivareta den yngre generasjonen er et tema som alltid har vært aktuelt, selv om synet på barn og oppdragelse har forandret seg i mye underveis i historien. Under en kritisk periode som den tyske okkupasjonen handlet hverdagen mye om å få endene til å møtes, og dessuten om å skåne barna så mye som mulig i det som var en generelt vanskelig situasjon for folk flest.

Problemstilling og problematisering av oppgaven

Oppgaven vil dreie seg om Geitmyra Internatskoles virksomhet i årene 1939 til 1943, altså før og under okkupasjonen. Det vil bli sett nærmere på hvorfor tyveri og mangel på tilsyn var årsaker til at unge gutter ble overført til internatskolen, samtidig som det vil bli studert hvilken påvirkning myndighetene under okkupasjonen og de nye føringene derfra kan ha hatt på skolen. Perioden 1939 til 1943 er interessant av flere grunner, men kanskje spesielt fordi denne perioden på så mange måter bringer med seg en helt ny og vanskelig hverdag. I tillegg skjedde det i perioden en nazifisering av norsk skole, og i denne forbindelse møtes to forskjellige syn på barn og oppdragelse. I en studie av datidens syn på barn og oppdragelse blir det også relevant å trekke inn dilemmaet mellom barnets påvirkning på omgivelsene og omgivelsenes påvirkning på barnet. Barn som havner på kant med samfunnet er på en måte en fare for selve samfunnet, men barnet selv er også i fare.¹ Oppgaven vil derfor også se om det i elevjournalene fra Geitmyra blir lagt vekt på den innvirkningen omgivelsene som barna vokste opp i hadde, eller om barna ble sett på som «undermålere» som samfunnet måtte skånes fra.

Å studere Geitmyra Internatskoles virksomhet under krigen byr likevel på noen utfordringer. Av skriftlige levninger fra selve skolen finnes inn- og utskrivingsprotokoller og elevjournaler bevart ved Byarkivet i Oslo, i tillegg til skolestyrets møtebøker. En del av disse journalene er gått tapt, og det vites ikke hvor eller om disse er bevart noe sted. Det eksisterer svært få elevjournaler på elever født mellom 1930 og 1934, noe som vil si at det ikke finnes så mye informasjon om flesteparten av elevene som gikk ved Geitmyra i krigens siste halvdel. Derfor tar denne oppgaven sikte på perioden fra 1939 til og med 1942 og vil bruke samtlige journaler for elever født mellom 1927 og 1930. Til sammen utgjør dette 40 journaler, med 7 fra 1927, 5 fra 1928, 10 fra 1929 og 18 fra 1930. I perioden fra 1939 til 1943 ble det innskrevet

---

¹ Ericsson, Kjersti. *Farlige barn – et historisk tilbakeblikk*, i Omsorgssvikt i offentlig regi, Voksne for barn forlag:2009, elektronisk utgave.

totalt 285 elever ved Geitmyra, mens det bare er bevart om lag 40 journaler.² Videre er det også problematisk at noen av barna som det finnes en journal for likevel ikke står oppført i protokollene. Likevel er det samsvar mellom de fleste bevarte elevjournalene og navnene i protokollene, men innholdet i journalene varierer veldig. Samtlige journaler inneholder et enkelt ark som ser ut til å ha mye av den samme informasjonen som er å finne inn- og utskrivningsprotokollene. Dette er som regel informasjon som fødselsdato, navn på forsørgere, dato for innskriving i tillegg til en kort rapport på guttens fremgang og hovedårsak til at han ble plassert ved internatskolen. I noen journaler finnes det likevel mye annen informasjon som formell søknad om opptakelse til Geitmyra, utskrift av møtereferat fra skolestyret eller vergerådet samt eventuelle rapporter fra politiet.³ I noen tilfeller er det også blitt vedlagt rapporter om enkeltpersoner skrevet på forespørsel fra enten bostedseier eller en psykiatrisk behandlingstilbud. Den vanligste alderen for innskriving var fra 12 til 14 år, hvilket gjør at elever født mellom 1927 og 1930 passer godt i et forsøk på å studere Geitmyra fra 1939 til 1943. Oppgaven tar derfor sikte på å knytte informasjon fra protokoller og elevjournaler fra Geitmyra internatskole sammen med annen litteratur om pedagogikk og sosiale forhold som er relevant for perioden.

Geitmyra Tvangsskoles opprettelse – pedagogiske og politiske argumenter

Geitmyra Tvangsskole ble i 1899 opprettet som et resultat av det arbeidet som kulminerte i Vergerådsloven av 1896. Her ble tvangsskole beskrevet som en av fire måter Vergerådet nå skulle kunne anbringe barn bort fra hjemmet på. De tre andre alternativene var fosterhjem, barnehjem eller skolehjem. Et av de tyngste argumentene for opprettelse av tvangsskolen var at det skulle være en institusjon som ikke var fullt så streng som et skolehjem, siden det hadde vist seg at ikke alle barn passet inn ved slike. Skolehjemmet Toftes Gave hadde vært i drift helt siden 1844, men man ønsket nå å ha en oppdragelsesanstalt som lå noe nærmere folkeskolen.⁴ Dette vil si at tvangsskolene tok sikte på å fange opp de guttene som ikke var klare kandidater til å bli innskrevet ved et skolehjem slik som Bastøy eller Toftes Gave, men de guttene hvor «skulkelysten kunne kureres», som jurist Bernard Getz beskrev det.⁵

Man mente at barn som av ulike årsaker forsømmer skolen eller viser «forbryterske tendenser» gjør dette på grunnlag av mangelfull oppdragelse, og at staten derfor må gripe inn. Vergerådsloven av 1896 lanserte en mer omfattende og bredere form for barneredning enn før, men tvangsoppdragelse var fortsatt middelet som skulle brukes. Innføringen av nye prinsipper

---

² Beretning om Oslo folkeskole, skoleårene 1939/40, 40/41, 41/42, 42/43 og 43/44.

³ Geitmyra elevjournaler, Serie FD-0006: elever født 1917-1930.

⁴ www.snl.no/toftes_gave, besøkt 21.05.2014.

⁵ Knudstadmoen, Hege. Fra tvangsskole til alternativt opplæringstilbud, i Nye stemmer i norsk pedagogisk humanioraforskning, Kvernbekk & Løvlie (red), 2011:Bergen, s.22.

for behandling av forsømte barn skulle gagne både barnet selv og samfunnet ellers, for det hadde vist seg at det å bli utlevert for straff eller flytting til et annet sted ofte var skadelig både for barnet selv og for omgivelsene.⁶ I 1907 ble den maksimale tiden for et opphold utvidet fra 6 måneder til 1 år, og ble begrunnet med at mange av de «forbryterske gutter» behøvde lengre internat⁷.

I følge statistikker ført opp i en beretning for Oslo kommune for perioden 1912-1947 viser at om lag 80 % av alle innskrivninger er foretatt av Vergerådet, mens resten er foretatt av skolestyret. Så mye som 51 % av totalt 1825 elever som i perioden har vært innom skolen blitt sendt tilbake til sitt hjem etter endt opphold. Videre har 24 %, om lag 450 gutter, blitt sendt videre til skolehjem som Bastøy eller Toftes Gave.⁸ Dette er med på å illustrere det sorteringsmandatet tvangsskolene faktisk hadde, og et opphold ved Geitmyra kunne i beste fall føre til hjemsendelse men også overføring til strengere skolehjem.

Det pedagogiske synet som preget skolene ved århundreskiftet er naturligvis svært forskjellig i forhold til nåtidens pedagogiske forskning. Den gang var undervisningsinstitusjonene preget av det vi i dag kaller et behavioristisk syn på læring. Det vil kort fortalt si at man mente at læring skjedde gjennom atferdsendring. Hovedtanken var at uønsket atferd umiddelbart skulle korrigeres slik at eleven gradvis skulle adoptere den korrekte atferden og gjøre den til *sin* atferd. På denne måten kunne man enkelt se hvilke elever som hadde ønsket fremgang og hvilke som kanskje viste behov for et mer intenst og konsentrert arbeid med sin atferd.

Tvangsskolene ble derfor opprettet som en fulltids oppdragsinstitusjon hvor dette arbeidet skulle finne sted, og de skulle i utgangspunktet ikke være en straffeanstalt. Tvangsskolen skulle være en løsning på «skulketendenser», «forbrytertendenser» og generell forsømmelse av skolen både fra barnet og foreldrenes side.⁹

Fra tvangsskole til internatskole: del av et pedagogisk hamskifte

Den pedagogiske strømmingen som skulle være med på gradvis å fornye elevsynet og teorier om læring i den norske skolen utover på 1900-tallet kalles reformpedagogikken. Svenskfødte Ellen Key (1849-1926) blir ofte trukket frem som en inspirasjonskilde til bevegelsen, og spesielt hennes bok «Barnets Århundre» som ble utgitt i 1900.¹⁰ Begrepet reformpedagogikk favner om flere pedagogiske reformbevegelser som alle hadde en kritisk holdning til den tradisjonelle skolen, ofte også bare kalt «kunnskapsskolen». I dette ligger litt av det som ble nevnt ovenfor

---

⁶ Knudstadmoen 2011: s.21-22.

⁷ Knudstadmoen 2011: s.28.

⁸ Beretning om Oslo kommune for årene 1912 – 1947, Bind 1, Oslo:1952,s.369-370.

⁹ Knudstadmoen 2011: s.21-22.

¹⁰ Sæther, Jostein. Norsk pedagogisk faghistorie, Fagbokforlaget, Bergen:2010, s.35.

angående et behavioristisk syn på læring, hvor kunnskap betraktes som noe som kan «øses» over fra den kompetente til den lærende. Reformpedagogikkens pedagoger ønsket en økt sentrering rundt barnet som lærende individ og større fokus på barnets skapende evner. Kritikken mot at barn kun lærte gjennom å utvise korrekt atferd var åpenbar. Målet skulle ikke lenger være å fylle barnet med mest mulig kunnskap, men at barnet selv skulle kunne erverve seg de kunnskaper og ferdigheter som det selv ønsker og eller har evner til.¹¹ Tanken var altså at om man ga barnet litt mer frihet i lærende situasjoner så ville den «naturlige utviklingen» hjelpe barnet med å tilegne seg kunnskaper og evner. Kritikerne hevdet på en annen side at dette synet var for naturalistisk, ettersom dette kan tolkes dit hen at barn har en slags indre natur som avgjør barnets utvikling og potensiale.¹² Det er derfor interessant å se i hvilken grad barna ved Geitmyra blir bedømt på grunnlag av sin sosiale bakgrunn og tilhørighet.

Det er også viktig å være klar over at forandringer i et samfunns konsensus i synet på barn, oppdragelse og læring sjelden skjer over kort tid. Det tar ofte flere tiår før pedagogiske teorier blir erklært revolusjonerende og for alvor forsøkt innført i skolen. Det er dermed ikke sikkert at det var så stor forskjell på norsk skole anno 1912 og 1939 hva synet på barn, oppdragelse og læring angår. Det var også først i etterkrigstiden at reformpedagogikkens ideer virkelig skulle få utfolde seg i norsk skole.

Det som tidligere var kjent som Geitmyra Tvangsskole skiftet i 1939 navn til å bli Geitmyra Internatskole. Det å gå bort fra det omdiskuterte begrepet «tvang» reflekterer synet folk etter hvert fikk på skoleinstitusjonen Geitmyra. Antall elever som faktisk ble sendt dit av ren tvang var utover 1930-tallet blitt sterkt redusert. I følge folkeskolens årsberetning for skoleårene på 1930-tallet blir det hvert år lagt merke til at gradvis fler foreldre og barn i større grad samtykker i et opphold ved Geitmyra.¹³ Dette kommer også til syne i de 40 journalene som denne oppgaven baserer seg på. I følge årsberetningen for skoleåret 1913/1914 var det vanlig at foreldre, i hvert fall til å begynne med, motsatte seg enten skolestyrets eller vergerådets avgjørelse om å innskrive gutten i tvangsskolen.¹⁴ Grunner til dette kan være enten fordi de frykter for barnets velbefinnende og assosierer tvangsskolen med skolehjem som Bastøy, eller fordi de ved å sende barnet til tvangsskole mister en inntektskilde. At barn var i arbeid, og dermed bidrog med en inntekt til familien, var mye vanligere tidlig på 1900-tallet enn mot slutten av 1930-tallet.¹⁵ Det at færre barn ble sendt ut i arbeid i ung alder forteller oss også en del om fattigforholdene i Oslo. Ikke nødvendigvis at det var fantes færre fattige familier, men at det å være fattig på

---

¹¹Beretning om Oslo kommune for årene 1912-1947, s.357-358.

¹²Sæther 2010: s.35

¹³Beretning om Oslo Folkeskole for skoleårene 1930/31 -1938/39.

¹⁴Beretning om Kristiania folkeskole, tvangsskole og fortsættelsesskole for skoleåret 1913-1914, Kristiania:1915:s.35,36.

¹⁵Beretning om Oslo Kommune for årene 1912-1947, s.355

1930-tallet var annerledes fra å være fattig i 1910. Tilfeller hvor elever ikke har møtt til skolen grunnet mangel på klær og sko skal i følge periodeberetningen for 1912-1947 også ha gått kraftig ned, og reflekterer dermed en forbedring i generell levestandard.¹⁶

Det kan likevel settes et lite spørsmålstegn ved i hvilken grad foreldrene faktisk fullt og helt samtykket i at deres barn skulle innskriveres ved Geitmyra. Det er ikke umulig at det kan ha blitt utøvet et visst press fra overlæreren ved guttens tidligere skole om å få gutten flyttet til en annen institusjon. Spesielt i saker hvor guttene angivelig oppfører seg tilstrekkelig bra i hjemmet og på fritiden, men ikke oppfører seg og sliter på skolen, kan det virke som at det først og fremst er overlærer som forsøker å arrangere flyttingen. Grunner til dette kan være at overlæreren vurderte det som at de guttene med mindre evner, lærevansker eller dårlig oppførsel forsinket resten av klassens undervisning. Men det forekom også, spesielt utover på 1930-tallet, at foreldre henvendte seg til overlærer og ba om at deres barn skulle innskriveres ved Geitmyra. I 1939 viser statistikken folkeskolens årsberetning at foreldrene i 7 av 37 innskrivninger hadde bedt Vergerådet om å få gutten sendt til Geitmyra.¹⁷ Statistikken sier ingenting om i hvilken grad guttene selv samtykket til overføringen. I og med at det hvert år skjedde flere mer eller mindre mislykkede rømningsforsøk vitner om at det i hvert fall eksisterte flere gutter som hadde et sterkt ønske om ikke å bli værende ved Geitmyra, uansett hva vergerådet, lærere eller foreldre måtte mene var til deres eget beste. I følge en beslutning vedtatt av fattigvesenet sommeren 1931 heter det at før man tar standpunkt til hvorvidt et barn permanent skal flyttes til et barne- eller fosterhjem, skal barnet anbringes til observasjon ved et barnehjem i kommunen.¹⁸ Et økt fokus på observasjon før eventuell innskrivning var med på å fase ut begrepet «tvang».

Okkupasjon og nye føringer for skolen

Fra Norge offisielt havnet under tysk okkupasjon våren 1940 til utover på høsten samme år ble det ikke gitt noen direktiver av særlig betydning fra myndighetene hva skolen angikk. Det var plassmangel grunnet tysk konfiskering av skolelokaler som var det største problemet for folkeskolene i Oslo.¹⁹ Det ble denne sommeren sendt signaler fra Kirke- og Undervisningsdepartementet om at lærere og skolen generelt måtte vise stor takt og varsomhet i behandlingen av de aktuelle politiske og sosiale spørsmål. Det var først i november 1940 at okkupasjonsmakten i samarbeid med Vidkun Quislings parti Nasjonal Samling skulle gi klare signaler på hva som var i vente. Da kom det ut rundskriv fra sentrale hold om at det fra skole og lærere skulle utvises respekt og toleranse for Hirden og dens uniformer.²⁰ Videre kom det den

---

¹⁶ Beretning om Oslo kommune for årene 1912-1947, s.355.

¹⁷ Beretning om Oslo folkeskole for skoleåret 1938-1939, s.42-43.

¹⁸ Beretning om Oslo kommune for årene 1912-1947, s.515.

¹⁹ Brynjulv, Leiv & Aartun, Sigurd. Motstandskampen i skolene, Orion Forlag, Oslo 2003: s.21.

²⁰ Beretning om Oslo kommune, 1952: s.419.

20.november et skriv som proklamerte at lærere spesielt skulle gå aktivt inn å sørge for at elevene skulle oppnå forståelse for det nye samfunnets ideologiske orientering slik den kommer frem i NS partiprogram. Det kom klart frem at man risikerte å bli avsatt om man lot være å følge dette direktivet. Lærer og NS-medlem Orvar Sæther uttalte i forbindelse med dette skrivet at de nye styresmaktene i stor grad skulle satse på de begavede, hvis utvikling man mente i lang tid hadde lidd under å gå i klasse med mindre begavede elevene.²¹ Dette beskriver langt på vei det synet på barn og unge som lå forankret i nazismen og som nå gradvis gjorde seg gjeldende i norsk skole. Nazifiseringen skulle intensiveres inn mot den yngre generasjon som ble sett på en ressurs for nasjonen som ikke måtte gå til spille, de var det store framtidsprosjektet. Derfor måtte de beste løftes opp og frem, de mindre gode var det ikke så farlig med. Sommeren 1943 kommer det i skolestyrets møtebok frem at elever som blir overført til Geitmyra samtidig blir strøket som medlemmer av både Hirden og NS ungdomsforening.²²

I juni 1941 ble en rekke fagorganisasjoner omorganisert i regi av de nazistiske styresmaktene, og nevnte Orvar Sæther skulle få en fremtredende rolle som leder for lærernes fagorganisasjon. Flesteparten av de norske lærerne svarte denne offensiven med å melde seg ut av organisasjonen. Våren 1942 ble det påbudt for alle lærere i Norge å være medlem i den nyopprettede organisasjonen Norsk Lærersamband, og lønnen uteble for de som unnlot å melde seg inn.²³ I Oslo mottok derfor bare om lag 37 av totalt 966 lærere lønn i mars 1942, og protesterende Oslo-lærere utgjorde en stor del av de som ble sendt til Kirkenes for straffarbeid.²⁴

Vinteren 1941/42 var Osloskolen preget av at mange lærere og ansatte i skolen sa opp sin stilling. Lærernes fagorganisasjon hadde like før den ble oppløst av myndighetene bedt sine medlemmer om å følge sin samvittighet. Ved Geitmyra hadde bestyrer Kristian Hegna gått av som bestyrer høsten 1941, men den 1.januar 1942 var det klart at lærer og NS-medlem Knut Hoel skulle overta stillingen.²⁵ Allerede i 1940, mens han var leder for Nasjonal Samlings lærergruppe for Oslo, erklærte Hoel at enhver motstand mot nye direktiver fra myndighetene, både aktiv eller passiv, var å regne som forræderi mot barna og ungdommen.²⁶ Dermed ble Geitmyra internatskole fra vinteren 1942 og frem til 1945 styrt av et personell som handlet i tråd med direktiver gitt av de nazistiske myndighetene. Det kan likevel være grunn til å tro at de nye føringene fra Kirke- og Undervisningsdepartementet ikke i like stor grad var myntet på institusjoner som Geitmyra som de var på den vanlige folkeskolen, ettersom nazistenes først og

---

²¹ Brynjulv & Aartun 2003:s.40.

²² Oslo Byarkiv, Skoleetaten, Serie Aa – Møtebøker, Oslo skolestyre 1941-1945, sak nr. 277,1943.

²³ Oslo Byarkiv, Skoleetaten, Serie Aa – Møtebøker, Oslo skolestyre 1941-1945, sak nr. 93, 1942.

²⁴ Kjeldstadli, Knut. Oslo Bys Historie, bind 4, J.W. Cappelens forlag, Oslo:1990,s.453.

²⁵ Beretning for Oslo folkeskole for skoleåret 1941/42, s.3.

²⁶ Brynjulv & Aartun 2003: s.38.

fremst skulle fokusere på de begavede elevene slik Orvar Sæther erklærte. Det kan derfor virke som at Knut Hoel ble ansatt som bestyrer fordi han var både lærer og medlem i NS, og ikke fordi han ble gitt et utvidet oppdrag i form av å nazifisere internatskolens elever. Likevel er det grunnlag for å tro at selve undervisningen ved Geitmyra skjedde i tråd med de nazistiske føringene det nye Kirke- og Undervisningsdepartementet hadde gitt. Disse omhandlet alt i tyskundervisning i steder for engelsk, nye lærebøker i tråd med de nye myndighetenes verdenssyn, samtidig som det skulle henges opp bilde av Vidkun Quisling ved samtlige norske skoler.²⁷

I en periodeberetning om Oslo Kommune for årene 1912 til 1947 blir det hevdet at elevtallet under okkupasjonen var høyt på grunn av at myndighetene så på skolen som en straffeanstalt.²⁸ Myndighetene selv var klare på at forbudet mot å håne Hitler, Quisling eller NS også gjaldt skoleelever, og at man med dette kunne risikere å bli sendt til en særskilt oppdragelsesanstalt.²⁹ Selv om Geitmyra fra myndighetenes side kanskje ble sett på som en straffeanstalt er det likevel lite i de bevarte journalene som tyder på at arbeidsrutinene ved skolen ble forandret i særlig grad under okkupasjonstiden. Hvordan elevene blir omtalt, først og fremst hvordan de belyser både de positive og negative sider hos dem, er journaler fra 1939 og 1943 så å si identiske. Likevel skulle bestyrer Knut Hoel bli suspendert fra sin stilling den 9.mai 1945, etter å ha blitt ansatt på feil grunnlag og for sitt medlemskap i Nasjonal Samling.³⁰ I de journalene som er bevart for elevene som gikk der under Hoels tid som bestyrer er det lite som tyder på at elevene ved Geitmyra ble utsatt for noen form for hard straffebehandling etter at NS hadde intensivert nazifiseringen av skolen. Antallet elever som ble sendt videre til skolehjem holdt seg forholdsvis høyt gjennom hele krigsperioden, med 15 elever i skoleåret 1941/42 som lavest og 32 i 1943/44 som høyest.³¹ Ettersom det i skoleåret 43/44 ble skrevet inn 63 elever ved Geitmyra vil det si at over halvparten av elevene ble sendt videre til skolehjem. Dette kan indikere at det snarere var skolehjemmene som ble sett på som straffeanstalter av nazistene og ikke internatskolene. Det er her interessant å tenke over hva de om lag 240 tapte journalene fra perioden kunne fortalt omkring dette. Videre er det verdt å nevne at det i ingen av de 40 journalene denne oppgaven tar for seg nevnes noe om hverken nazistisk ideologi og politikk eller den striden norsk skole befant seg i. Heller ikke i inn- og utskrivningsprotokollene for perioden blir det nevnt noe om dette.³²

I alle de 40 journalene som oppgaven undersøker finnes ingen klare indikasjoner på at

---

²⁷ Brynjulv & Aartun 2003: s.16,55,64-65.

²⁸ Beretning om Oslo kommune 1912-1947,1952: s.369.

²⁹ Brynjulv & Aartun 2003: s.56.

³⁰ Beretning om Oslo kommune 1912-47, 1952: s.370.

³¹ Beretning om Oslo Folkeskole for skoleåret 1941-42 s.28 og skoleåret 1943-44 s.29.

³² Oslo Byarkiv, Geitmyra skole. Serie: Fb – Inn/utskrivningsprotokoller 1918-1944, Fb-0003.

hverdagen for elevene som bodde ved Geitmyra ble særlig forandret mellom 1939 og 1943, om man ser bort i fra nazifiseringen av lærestoffet. Men ettersom det fra skoleåret 39/40 til 43/44 ble skrevet inn totalt 285 elever ved skolen blir de 40 journalene som er bevart for perioden bare en indikasjon. Det ser også ut til at tendensen hvor flere gutter ble sendt til skolehjemmene hadde begynt før Hoels tid som bestyrer, og omfattet 16 elever i skoleåret 39/40 og 17 elever i 40/41.³³ I tillegg ser det ut til at bestyreren i denne perioden, Kristian Hegna, periodevis fungerte som bestyrer også etter at Hoel formelt var ansatt. I møteboken til Oslo skolestyre, hvor Knut Hoel var medlem, ble det i et møte høsten 1942 tatt opp at bestyreren hadde hendene fulle med å skaffe mat nok til internatskolen, og det ble hevdet at det til stadighet var om lag 15-20 elever ved skolen som manglet rasjoneringskort.³⁴ I en journal for en elev som ble innskrevet vinteren 1943 er det Hegna som signerer utskrivelsen som «bestyrer Hegna» året etter.³⁵

«Nå som før er undermålerne de som har lettest for å gli ut»

I årsberetningen for skoleåret 1941/42 står denne setningen som en oppsummerende konklusjon i underkapittelet om Geitmyra Internatskole.³⁶ Lignende setninger går igjen i så og si samtlige årsberetninger siden 1912. Helt siden skolens begynnelse har mange av skolens elever vist seg å ha under middels evner i skolen, selv om også faglig sterke elever blir overført til Geitmyra. I alle de 40 journalene oppgaven baserer seg på står det oppført elevenes IQ basert på testing utført ved den tidligere skolen, noe illustrerer variasjonen i elevenes evner. Mens en 14 år gammel elev står oppført med en IQ på 112 og «gode evner» står en annen 14-åring oppført med en IQ på 81 og «små evner».³⁷ I juni 1940 ble det innskrevet to tvillinger som blir beskrevet som meget like, men at de kan skilles fra hverandre fordi den ene er «tyngre i kroppen, og meget så i toppen».³⁸ Det viser seg likevel at mange av elevene ikke gjør det noe bedre i skolefagene under sitt opphold på Geitmyra da undervisningsmetodene i fagene i stor grad er de samme som i folkeskolen. Elevene ved Geitmyra er derfor ofte, men ikke alltid, skolefaglig svake elever. Bare noen få er så svake at de etter oppholdet på Geitmyra blir sendt videre til Særskolen. Det var, og hadde heller aldri vært, skolefaglig styrkning som var visjonen bak Geitmyra – det var oppdragelse.

Det står også i flere av årsberetningene at årsakene til at elever blir innskrevet ved skolen er

---

³³ Beretning om Oslo Folkeskole for skoleåret 1939-40 s.28 og skoleåret 1940-41 s.31

³⁴ Oslo Byarkiv, Skoleetaten, Serie Aa – Møtebøker, Oslo skolestyre 1941-1945, sak nr. 378, 1942.

³⁵ Geitmyra elevjournaler, Serie FD-0006: elever født mellom 1917 og 1930, journal 2248.

³⁶ Beretning om Oslo Folkeskole for skoleåret 1940-41 s.33.

³⁷ Geitmyra elevjournaler, Serie FD-006: elever født 1917-1930, journal 2322 og 2168.

³⁸ Geitmyra elevjournaler, Serie FD-006: elever født 1917-1930, journal 2088+2089.

mange, at de er sammensatte og at de oftest må «ses i forbindelse med arv og miljø».³⁹ Dette kan indikere at skolen er preget av et naturalistisk syn på sine elever, hvor guttenes gener og familiære omgivelser langt på vei blir gjort skyldig i utskielene. I beskrivelsen av en elev som kom til Geitmyra i mai 1941 ble det for eksempel i stor grad fokusert på at guttens avdøde far hadde vært alkoholiker og at farfaren var erklært sinnssyk.⁴⁰ Men det er også flere journaler hvor elever med gode skoleevner og tilsynelatende gode forhold i hjemmet likevel «sklir ut». I slike tilfeller viser journalene at det som regel er guttens omgangskrets og det sosiale miljøet ellers som påvirker i negativ retning. Et illustrerende tilfelle her er et hvor elev nr. 2319 født 7.11.30 til slutt blir innskrevet ved Geitmyra selv om foreldrene over tid har prøvd å unngå dette. Foreldrene skal angivelig ikke se noen grunn til at gutten skulle måtte gå i internatskolen da han oppfører seg greit i hjemmet, men ved skolen er det tydelig at gutten henger mye med eldre gutter som gir dårlig innflytelse på ham. Over tid begynner gutten og skulke i tillegg til å bli involvert i noen småtyverier, slik at foreldrene til slutt går med på å sette gutten i internatskolen.⁴¹ At guttene vanket i såkalte «guttebander» ser ut til å være et vanlig problem i perioden. I journalen til tvillingene nevnt ovenfor blir det forklart at de sammen med to andre utgjør en beryktet bandet på fire elever, men at de alle sammen sommeren 1940 blir overført til Geitmyra.⁴²

De to kanskje største årsakene til at gutter ble sendt til Geitmyra var, som nevnt ovenfor, tyveri og mangel på tilsyn i hjemmet. Begge ble særlig synliggjort av at eleven skulket skolen. Mangel på tilsyn i hjemmet kunne utspille seg på flere forskjellige måter, men det varierte fra hjem til hjem. Det vanligste var at gutten ble oppdratt av bare én forsørger, som regel moren, fordi faren enten hadde stukket av eller var død. Alenemødrene var ofte på arbeid til sent på dagen eller kvelden, og barna kunne dermed gå store deler av dagen uten tilsyn. På denne måten kan mangelen på tilsyn fra foresatte ses på som en inngangsport til det som i journalene ofte blir omtalt som «tyverier og annen vanart», da elevene gjennom mangelen på tilsyn fikk anledning til å bedrive dette uten sanksjonering fra den foresatte. Annen vanart omfattet vagabondering så vel som voldsepisoder i byen. Videre var det vanlig at guttene ikke hørte på irettesettelser fra moren og i samtlige journaler hvor mor er eneste forsørger kommer det klart frem at guttene ikke tok til seg stort av det mødrene sa. Fraser som at «advarsler biter ikke på han» og at «moren klarer ikke styre gutten» går igjen.⁴³

Av tyverier var det før okkupasjonstiden stjalne lommebøker, armbåndsurer og lignende som utgjorde flesteparten av sakene elevene var involvert i. Men med bensinrasjoneringen som

---

³⁹ Beretning om Oslo Folkeskole for skoleåret 1940-41 s.33.

⁴⁰ Geitmyra elevjournaler, Serie FD-0006: journal 2112.

⁴¹ Geitmyra elevjournaler, Serie FD-0006: elever født 1917-1930, journal 2319.

⁴² Geitmyra elevjournaler, Serie FD-0006: elever født mellom 1917 og 1930, journal 2088+2089.

⁴³ Geitmyra elevjournaler, Serie FD-0006: elever født mellom 1917 og 1939.

krigen og okkupasjonen førte med seg fikk sykkelen en ny vår, og i journalene kommer det frem at det å stjele sykler enten til eget bruk eller videresalg var en fristelse flere unge gutter falt for. Vinningskriminaliteten steg forholdsvis drastisk under krigen, og om lag 9000 registrerte tyverier i 1939 hadde i 1945 blitt til 16 000. I tillegg til sykler var rasjoneringskort og tøy fra de mange klessnorene attraktive.⁴⁴ Det er likevel forskjellige årsaker på hva som er årsakene til at ungdommer begår slike tyverier, men ut ifra journalene ser det ut til at de som stjeler av eventyrlyst og jakt på spenning langt på vei overgår de som stjeler for å få endene til å møtes. De aller fleste tyveriene var, eller blir i hvert fall i journalene fremstilt som, totalt unødvendige. Det å bedrive tyveri av medmennesker i en krisetid som okkupasjonen var naturligvis sett kraftig ned på, og det hendte at gjerningsmennene angret seg i etterkant. En gutt hadde faktisk levert tilbake en stjålet sykkel etter 3 dager, men ble likevel sendt til internatskolen da foreldrene sammen med overlærer ble enige om at nok var nok.⁴⁵ Høsten 1942 sendte bestyrer Knut Hoel et rundskriv til alle foresatte for elever ved skoler i Oslo hvor det ble understreket at barna måtte oppdras i ansvarsfølelse og disiplin.⁴⁶

Tyverier og mangel på tilsyn var naturligvis godt etablerte og registrerte problemer lenge før 1939, men krisetiden ser ut til å ha forsterket disse problemene ytterligere. I folkeskoleberetningen for skoleåret 1940-41 kommer dette tydelig frem.

«Og dette [tyverihistorier] skyldes nok ikke bare mislige forhold i hjemmet og derav påfølgende dårlig tilsyn, men må for en stor del tilskrives de mange og vanskelige forhold i krisetiden.»⁴⁷

Dette vitner om en forståelse av at harde og vanskelige omgivelser kan ha en negativ påvirkning på foreldre, barn og hjemmet som helhet. Problemene ses i sammenheng med den vanskelige hverdagssituasjonen, og utspiller seg i form av flere hendelser knyttet opp mot vinningskriminalitet og mangel på tilsyn i hjemmet enn det som er normalt. Guttenes aktivitet på kveldstid, i journalene som regel bare referert til som «gateliv»⁴⁸, ser i perioden ut til å ha bydd på flere farer enn tidligere. I et samfunn hvor rekordmange gjorde småkriminelle av seg var det nok lettere for påvirkelige unge individer å bli dratt med på spennende aktiviteter, uten å se konsekvensene dette kunne medføre. På denne måten ble Geitmyra Internatskole i perioden mer enn noen gang tidligere en redningsanstalt for unge gutter, gutter som måtte reddes ut av dårlige hjem eller omgangskretser. Foreldrene til en gutt født i 1929, som ble innskrevet ved Geitmyra sommeren 1941, ble utskrevet allerede etter 4 måneder da foreldrene

---

⁴⁴ Kjeldstadli 1990: s.445.

⁴⁵ Geitmyra elevjournaler: Serie FD.0006: elever født mellom 1917 og 1939, journal 2249.

⁴⁶ Oslo Byarkiv, Skoleetaten, Serie Aa – Møtebøker, Oslo skolestyre 1941-1945, sak nr. 423, 1942.

⁴⁷ Beretning om Oslo Folkeskole for skoleåret 1940-41 s.33

⁴⁸ Geitmyra elevjournaler, Serie FD-0006: elever født mellom 1917-1930.

hadde flyttet ut av byen og nå kunne oppdra gutten i et tryggere miljø enn Oslo.⁴⁹

Flytting til bygdestrøk var noe mange Oslofolk gjorde under okkupasjonen, men ikke alle hadde en slektning å reise til eller mulighet til faktisk å reise.

I de fleste tilfeller ser det ut til at det blir vurdert som at det er guttenes omgivelser som får frem det verste i dem. Det fantes likevel også gutter som ble sett på som så forsømte at oppholdet ved Geitmyra bare ble en mellomstasjon på vei mot de strengere skolehjemmene. En elev som bodde ved skolen i skoleåret 1940/41 skal ha hatt et såpass «vanskelig sinn» at han hadde vært en påkjønning både personale og medelever ved Geitmyra før han ble overført til Toftes Gave.⁵⁰ Disse guttene var som regel notorisk kriminelle eller såpass psykisk uforutsigbare at det ble spekulert i om hvorvidt det fantes en plass i samfunnet for dem i det hele tatt. Selv om de vanskelige omgivelsene kunne tilskrives mye skyld i flere tilfeller, eksisterte det fortsatt unge gutter som man mente samfunnet måtte vernes mot. Som nevnt ovenfor ble det i perioden 1939 til 1943, og egentlig helt frem til krigens slutt, sendt flere barn til skolehjem enn det som tidligere hadde vært normalt.

Konklusjon

Kildene tyder på at Geitmyra Internatskole i perioden 1939-1943 ikke mistet sin posisjon som en behandlende institusjon for unge gutter, selv om de nazistiske myndighetene levnet skolens elever liten plass i sine fremtidsvisjoner. Det var de begavede elevene det skulle satses på. Foruten at man kan anta at den nye læreplanen utformet i samhandling med NS ble innført, ser det ut i fra de bevarte journalene ut til at selve arbeidsmetodene ved Geitmyra ikke ble forandret i særlig grad. Det er likevel viktig å understreke at det grunnet tapt kildemateriale kun er 40 av totalt 285 journaler som er blitt studert, og hvorfor og hvordan de resterende journalene har gått tapt vites ikke.

De spesielle forholdene med okkupasjonsmakt og undertrykt befolkning fra 1940 og fremover ser ut til å ha forsterket allerede eksisterende problemer som tyveritendenser og mangel på tilsyn hos hovedstadens unge gutter. At enkelte unge mennesker har vanskelig for å se faren og konsekvensene av sine handlinger kommer tydelig frem i journalene, samtidig som det i også ble registrert at de vanskelige forholdene måtte tillegges mye av skylden. Flertallet av de bevarte journalene skildrer unge gutter som virker å være preget av sine farlige og utrygge omgivelser, mens noen få blir beskrevet som så farlige at de må ekskluderes fra samfunnet. Geitmyra får i perioden 1939-1943 bevist at skolen fortsatt har en funksjon i det at enkelte barn

---

⁴⁹ Geitmyra elevjournaler, Serie FD-0006: elever født mellom 1917-1930, journal 1990.

⁵⁰ Geitmyra elevjournaler, Serie FD-0006: elever født mellom 1917-1930, journal 2094.

trenger å beskyttes fra de vanskelige forholdene i byen under krigen og okkupasjonen. Det var på utsiden av internatskolens murer at hverdagen var mest forandret.

Kildeliste:

Trykte kilder:

Aartun, Sigurd & Brynjulv, Leiv. *Motstandskampen i skolene 1940-1942*, Orion Forlag, Oslo:2003.

Beretning om Kristiania folkeskole, tvangsskole og fortsættelsesskole for skoleåret 1913-1914, Oslo:1915.

Beretning om Oslo Kommune for årene 1912-1947, bind 1, Oslo: 1952.

Beretning om Oslo folkeskole for årene 1927/28-1945/46, Oslo: 1946.

Ericsson, Kjersti. *Farlige barn – et historisk tilbakeblikk*, s.8-17 i Omsorgssvikt i offentlig regi, Voksne for Barn forlag: 2009, elektronisk utgave:

<http://ask.bibsys.no/ask/action/show?pid=131353756&kid=biblio>, lastet ned 13.5.2014.

Kjeldstadli, Knut. *Oslo Bys Historie*, Bind 4. J.W. Cappelens Forlag A.S, Oslo:1990.

Knudsmoen, Hege, *Fra tvangsskole til alternativt opplæringstilbud*, s.19-48 i Nye stemmer i norsk pedagogisk humanioraforskning. Red: Kvernbekk, Tone & Løvlie, Lars. Fagbokforlaget, Bergen:2011.

Sæther, Jostein. *Norsk Pedagogisk Faghistorie*. Fagbokforlaget, Bergen:2010.

Nettsider:

www.snl.no/toftes_gave, besøkt 21.05.2014.

Utrykte kilder:

Oslo Byarkiv, Geitmyra skole. Serie: FD Elevjournaler. Arkivstykkets innhold: elevjournaler, elever født 1917-1930. FD- 0006.

Oslo Byarkiv, Geitmyra skole. Serie: Fb – Inn/utskrivningsprotokoller 1918-1944, Fb-0003.

Oslo Byarkiv, Skoleetaten, Serie Aa – Møtebøker, Oslo skolestyre 1941-1945.

